

Evolució de la percepció de l'art sacre en les mentalitats cerdanes

L'originalitat de l'art sacre és que l'artista té poca llibertat precisament perquè és sagrat. És sotmès a la religió, a les forces polítiques, als dogmes. L'art sacre cerdà s'assembla molt a l'art de les altres comarques catalanes i àdhuc europees ja que la seva evolució segueix normes que li escapen. Per tant té particularitats que li són pròpies i observarem l'impacte de l'ànima cerdana sobre aquesta producció de gran qualitat. Si hi ha un constant en l'art sacre cerdà és la recerca de la beutat.

Jean-Louis Blanchon,
historiador

La mateixa inspiració romànica es veu en les arcuacions de Cardona i d'Ur

Els frontals d'altar

En el primer frontal català conegut, el de la Seu d'Urgell, trobem una visió totalment religiosa, benedictina: l'adoració del Sant Crist pels apòstols. Què pot entendre una població pagesa d'una expressió tan mística? Ràpidament el frontal cerdà prefereix un món intel·ligible, martiri i enterrament de sant Esteve, i quotidià, xerrades, a Guils de Cerdanya.

Frontal de la Seu d'Urgell. MNAC

Frontal de Guils. Museo del Prado

El cerdà demana també al frontal un paper pedagògic, útil. El de Mosoll ens narra el naixement de Jesús, l'Anunciació, l'Adoració dels Mags, però també les proves del misteri de l'Encarnació amb la Visitació i l'encontre amb Simeó. El de Saga ens dona tots els detalls de la vida de santa Eugènia. Encara una vegada ens trobem enfront d'una vista més propera a la realitat tangible que no pas a la imaginació.

Frontal de Mosoll. MNAC

Frontal de Saga. Musée des Arts Décoratifs Paris

Devoció o superstició?

La devoció a la Mare de Déu escapa a la racionalitat de l'ànima cerdana. A la Cerdanya, la Mare de Déu no és avara de miracles. N'hi ha prou amb els exvots de Font-romeu per convèncer-nos-en. Fan processons amb la marededéu d'Err a cada aiguat i amb la de la sagristia de Puigcerdà a cada sequedat. I tot s'acaba bé.

Marededéu d'Err

Exvot de Font-romeu

Alineament de la Cerdanya al costat de les normes gòtiques europees

El s. XIV, el titular apareix pintat en el retaule mentre que des del XV és una estàtua a la ronda. La Cerdanya respecta la regla però afegeix un detall local. Per exemple, a Iravals, a

la resurrecció de Llätzer, Ramon Destorrens (o Serra) pinta un crucifix per ser conforme a un enterrament cerdà del segle XIV tot i que, abans de la crucifixió, aquesta presència no té cap sentit. A Iravals encara, Antoni Peytaví posa evidentment sant Fruitós esculpit però en la predel·la vol una representació de sant Roc i sant Sebastià, que gaudeixen a casa nostra d'una devoció considerable com a protectors contra la pesta.

Santa Marta d'Iravals

Sant Fruitós d'Iravals

Després del concili de Trento

L'èxit de la reforma protestant fa por a Roma que reuneix el concili de Trento per contestar al perill. L'art barroc neix de la voluntat papal de provar la victòria catòlica sobre el protestantisme. El retaule barroc s'oposa a les afirmacions protestants i dóna molta importància als sants, a la Mare de Déu, a l'Eucaristia. Ocupa la totalitat de l'espai arquitectural per dir que el catolicisme no deixa ni el més petit espai als altres cristianismes. Tota la Cerdanya adopta aquesta expressió artística i una proliferació de retaules envaeix el nostre territori. El segle XVIII és un moment de prosperitat econòmica a la nostra comarca i una part del diner guanyat es dirigeix cap a l'ostentació religiosa, sempre de qualitat i de bon gust. Només a Càldegues hi ha sis retaules barrocs. Una església tan petita com la de Bajanda en vol un. Dues obres mestres dominen el paisatge cerdà, el retaule de la Mare de Déu de Font-romeu de Josep Sunyer a l'inici del segle XVIII i el retaule de sant Sadurn d'Enveig a la segona meitat del segle, a punt d'arribar a la Revolució Francesa.

Retaule de sant Martí d'Ilix

Retaule del Rosari de Càldegues

La Revolució Francesa

Fins a la Revolució Francesa, quasi tota la Cerdanya viu en una conformitat de sentiments religiosos. No es contesta gaire la veritat de la religió catòlica. Cada diumenge cada un participa al sant sacrifici com una obligació acceptada. Després de 1789, els cerdans no participen a l'iconoclasme anticlerical revolucionari però el pateixen per exemple a Err on una devota salva la marededéu. La unitat es desagrega.

Retaula neoclàssic d'Estavar. 1829

L'afirmació catòlica romana de l'art barroc desapareix i els pocs retaules construïts aleshores pertanyen a l'art neoclàssic més fred, més francès, menys català. N'hi ha pocs perquè l'abundància de retaules barrocs existents no necessita l'erecció de nous. Cal reemplaçar els de la capella d'Err que van ser cremats; cal ocupar les capelles laterals de l'església nova de Sallagosa; en fan uns a Santa-Llocaia i Cortvassill; finalment, poca cosa. L'omnipresència de l'Església es desglossa amb la venda dels *biens nationaux*, com el monestir de Bell-lloc, a l'alta Cerdanya i, aviat, la desamortització espanyola fatal a Sant Domènec de Puigcerdà. És la fi de la qualitat i de la riquesa de l'art sacre cerdà. Les mentalitats cerdanes tenen altres prioritats.

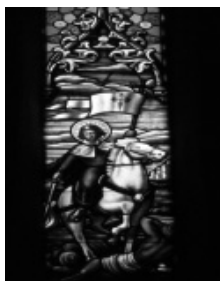
El nacionalisme entra dins l'església cerdana

Sants més francesos a l'alta Cerdanya: El *saint curé d'Ars* regalat el 1943, *sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* i *sainte Jeanne d'Arc*

Ara si els estats nacionals imposen les seves preferències. Diferències notables apareixen de banda i altra de la ratlla.

Les estàtues de guix, dites Saint-Sulpice a França, testimonien la presència d'una línia fronterera. Preguem el *saint curé d'Ars*, *sainte Thérèse de l'Enfant Jésus*, *sainte Jeanne d'Arc* a Palau, Bourg-Madame o Angostrina; és impensable a Alp, Bellver o Puigcerdà.

Un Santiago Matamoros franquista a sant Domènec a Puigcerdà

A les Escaldes, podem verificar la franquista a sant Domènec de Puigcerdà pujada dels feixismes amb aquesta glorificació de la victòria

Després de la victòria dels *nacionals*, el Santiago Matamoros, un sant espanyol, s'instal·la a Guils de Cerdanya on el moro té una bandera roja tot i que, a Catalunya, preferim des de sempre sant Jaume pelegrí.

Aquesta relació entre el polític i el religiós és a l'origen de les nits de bogeria de juliol de 1936, quan cremen quasi tot el mobiliari sagrat de la baixa Cerdanya.

L' art sacre perd el seu caràcter religiós en un ambient d'indiferència

Fa temps que Puig i Cadafalch i molts altres han entès l'interès artístic de l'art sacre català. Enriqueixen els museus i salven el nostre patrimoni amenaçat pels col·leccionistes al si d'una indiferència de la població. Com la gent del Conflent ha pogut acceptar la venda dels capitells de Sant Miquel de Cuixà a Amèrica?

A la Cerdanya podem verificar aquesta passivitat enfront de l'art sacre. El 1926, Bourg-Madame no vol gastar ni un cèntim per la conservació de l'església d'Ix. El 1934, l'església de Càldegues amenaça ruïna. El març de 1936, Perpinyà demana a cada poble si tenen objectes històrics. Càldegues contesta que no en té cap sense pensar que la seva col·lecció de sis retaules barrocs és el millor testimoni català de l'art barroc del començament del segle XVIII.

Paper del turisme

Fa temps que la burgesia barcelonina s'instal·la a la vora de l'estany de Puigcerdà però el turisme de massa és una novetat del segle XX. Ja el 1896, Emmanuel Brousse escriu una guia turística *La Cerdagne française* reimpresa el 1926. El 1910 i 1911, l'arribada del tren groc a Mont-Louis i Bourg-Madame fa venir la gent a la muntanya catalana i dona vida

al *Grand Hôtel* de Font-romeu. El 1936, el front popular i els *congés payés* creen una nova indústria turística. Entenen el paper de l'art sacre al si d'aquest mannà. Els municipis reaccionen. El 1934, Sallagosa repara el campanar. El 1936, una associació salva la capella de Bell-lloc. El 1941, Bourg-Madame restaura l'església d'Ix. El 1949, Càldegues restaura el retaule de sant Romà. El 1953, Angostrina fa obres a Sant Martí d'Envalls on no hi cap culte des de molt temps.

Una nova mentalitat

Aquest nou interès pel nostre patrimoni sagrat, com també per l'arquitectura camperola i els oficis desapareguts, pertany a una voluntat de retrobar les nostres arrels o a la de donar als forasters una ocasió de venir gastar el seu diner a casa nostra? El món del diner envaeix tot el nostre ambient. Els robatoris, dels quals som víctimes des de mig segle, proven que el nostre temps veu en l'art sacre un valor monetari. Ara sí que podem parlar d'evolució en les mentalitats.